

Możliwość gospodarowania na obszarach chronionych. Analiza geograficzno-ekonomiczna

29 marca 2012 r. Supraśl

dr Paulina Legutko-Kobus,
Katedra Samorządu Terytorialnego i Gospodarki Lokalnej, Szkoła Główna Handlowa
plegut@sgh.waw.pl

Plan prezentacji

- ▶ Kilka uwag wstępnych
- ▶ Ujmowanie walorów przyrodniczych w lokalnej polityce rozwoju
- ▶ Obszary chronione a promocja lokalna
- ▶ Kapitał społeczny a rozwój obszarów cennych przyrodniczo
- ▶ Czynniki sukcesu i bariery rozwojowe
- ▶ Podsumowanie

Kilka uwag wstępnych

- ▶ Ponieważ od kilku lat powierzchnia objęta ochroną utrzymuje się na w miarę stałym poziomie (ich reżimy również), to można by przypuszczać, że nasycenie jest wystarczające... ale tak nie jest... wiele obszarów cennych przyrodniczo nie jest objęte wystarczającą formą ochrony (np. Mazurki Park Krajobrazowy) **co wynika także z czynników ekonomicznych, a raczej krótkowzrocznej polityki lokalnej**
- ▶ **W wielu miejscach obserwowany jest opór społeczny przed powiększaniem obszarów chronionych (np. Puszcza Białowieska)**
- ▶ Równocześnie warunki geograficzne (położenie, walory przyrodnicze) powinny determinować politykę rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

Kilka uwag wstępnych

- ▶ Na gruncie nauk ekonomicznych wśród czynników rozwoju wymienić można grupę czynników ekonomicznych, do których zalicza się m.in.: zmiany na regionalnym rynku pracy, zmiany dochodów ludności, przedsiębiorstw i jst, podniesienie przedsiębiorczości i innowacyjności, jakość marketingu terytorialnego, poziom zarządzania, wsparcie zewnętrzne, w tym środki pomocowe Unii Europejskiej
- ▶ Ekonomiczne czynniki rozwoju trudno rozpatrywać w oderwaniu od czynników infrastrukturalnych, czy społecznych
- ▶ **We współczesnym świecie coraz istotniejszą rolę odgrywają czynniki niematerialne, przede wszystkim kapitał społeczny** (o którym szeroko się dyskutuje i pisze) i **uwarunkowania subiektywne** (zdecydowanie mniej mówi się o nich w literaturze) a należą do nich: powiązania interpersonalne w środowiskach działających na rzecz rozwoju, umiejętność skutecznego zabiegania o swoje interesy, różnego rodzaju naciski na ośrodki władzy, wizerunek konsekwentnie zakorzeniony i podtrzymywany w opinii publicznej

Jaki obszar analizujemy

- ▶ Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie”, ze szczególnym uwzględnieniem powiatu włodawskiego
- ▶ Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej, *cuse study* gmina Gródek

Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie”

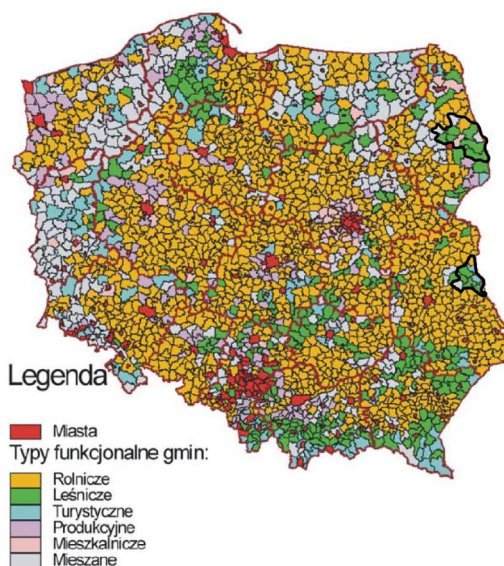
- ▶ Rezerwat Biosfery to inicjatywa zapoczątkowana przez UNESCO poprzez powołanie Międzynarodowego Programu Człowiek i Biosfera (MaB). W ramach programu **promowane są miejsca, gdzie zachodzą zrównoważone relacje między ludźmi i biosferą.**
- ▶ **Rezerwat Biosfery nie stanowią odrębnej formy ochrony, są raczej sposobem certyfikacji tych obszarów chronionych, gdzie od lat człowiek w harmonijny sposób tradycyjnie gospodaruje w przyrodzie.**
- ▶ W Polsce obecnie jest 10 rezerwatów Biosfery UNESCO, w tym Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie”, utworzony w kwietniu 2002 roku.

Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie”

- ▶ Obszar Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie” nie jest wydzielony administracyjnie, w jego skład wchodzi 19 gmin (z powiatu: włodawskiego, chełmskiego, parczewskiego, lubartowskiego i łęczyńskiego).
- ▶ Szczególne znaczenie i zasługi dla utworzenia rezerwatu, a także opracowania *Strategii zrównoważonego rozwoju Polesia Zachodniego 2004–2013* ma powiat włodawski.
- ▶ **Rezerwat nie powstałby gdyby nie aktywność lokalna** – wielką rolę w utworzeniu Rezerwatu odegrało Stowarzyszenie Poleskie, które zgrupowało nie tylko lokalnych działaczy ekologicznych, ale także służby ochrony przyrody, przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego i lokalnego biznesu.
- ▶ Zgodnie z klasyfikacją funkcjonalną na obszarze RB dominują gminy o funkcjach rolniczych, **przy czym najbardziej zróżnicowanym pod względem funkcjonalnym jest powiat włodawski. Na jego terenie możemy wyróżnić zarówno gminy turystyczno-wypoczynkowe (gmina Włodawa), gminy o dominacji funkcji leśnych (Wola Uhruska, Wiryki, Stary Brus, Hańsk), mieszanych (Urszulin), jak i rolniczych (Hanna).**

W jakim miejscu rozwoju jesteśmy – charakter funkcjonalny obszaru (wg J. Bański)

Jakie czynniki zostały poddane analizie?

- ▶ Jakość zarządzania – planowanie strategiczne (miejsce walorów przyrodniczych w lokalnej polityce rozwoju)
- ▶ Uwzględnienie walorów środowiskowych w promocji gminy (budowaniu konsekwentnego wizerunku)
- ▶ Kapitał społeczny
- ▶ Podsumowanie, czyli czynniki sukcesu (sprzyjające rozwojowi lokalnemu)

Walory przyrodnicze w polityce lokalnej

- ▶ Wszystkie analizowane gminy walory przyrodnicze w tym obszary chronione postrzegają jako szansę rozwoju, podkreślany jest promocyjny charakter obszarów Natura 2000.
- ▶ Ankietowane gminy podkreślają, że dzięki wybitnym walorom przyrodniczym mogły aplikować o środki Unii Europejskiej
- ▶ Żadna z analizowanych gmin nie stwierdziła, że ze względu na walory przyrodnicze musiała zrezygnować z realizacji jakiś projektów rozwojowych, co świadczy o dostosowaniu polityki rozwoju i zarządzania strategicznego do uwarunkowań naturalnych.

Przyszłość – kierunki rozwoju

Nazwa gminy	Wizja/misja rozwoju	Kierunki rozwoju deklarowane przez gminę
Gminy z terenu Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie”		
Hańsk	<u>Misja i wizja:</u> Zrównoważony, ekonomiczny, społeczny, gospodarczy i kulturowy rozwój gminy Hańsk, będący wynikiem wzrostu aktywności, zorganizowania i zamożności mieszkańców gminy prowadzący do znacznego podniesienia komfortu życia	Turystyka i agroturystyka
Stary Brus	Brak dostępu w wersji elektronicznej, nie załączono pliku do odnośnika strategia lokalna	Turystyka i agroturystyka, rolnictwo ekologiczne
Urszulin	<u>Misja:</u> Zrównoważony rozwój gminy gwarantujący mieszkańcom wszechstronną poprawę warunków życia	Turystyka i agroturystyka, rolnictwo ekologiczne
Włodawa	<u>Misja:</u> Włodawa - ośrodek turystyki rozpoznawalnym w skali kraju poprzez wykorzystanie walorów środowiska naturalnego, potencjału społecznego oraz transgranicznego położenia	Turystyka i agroturystyka, rolnictwo tradycyjne
Wyryki	Brak załączonego na stronie dokumentu, brak załącznika do uchwały przyjmującej strategię	Turystyka i agroturystyka, rolnictwo ekologiczne
Gmina z terenu Puszy Knyszyńskiej		
Gródek	<u>Wizja:</u> Gródek – gmina z drogowym przejściem na przyszłej zewnętrznej granicy wspólnej Europy, pielęgnująca swą tożsamość kulturową i wartości przyrodnicze, zapewniająca mieszkańcom wysoki standard warunków życia, możliwości realizacji planów i zamierzeń życiowych poprzez inwestowanie w rozwój infrastruktury technicznej i społecznej, wspieranie lokalnej przedsiębiorczości i aktywności społecznej, atrakcyjna turystycznie, oferująca spokój, pewność i bezpieczeństwo. <u>Misja:</u> Gmina Gródek – przyjazna, czysta i gościnna, z atrakcyjnymi kompleksami leśnymi Puszczy Knyszyńskiej oraz drogowym przejściem granicznym na przyszłej zewnętrznej granicy wspólnej Europy	Rolnictwo z udziałem funkcji usługowych, w tym agroturystyka, turystyka

Walory przyrodnicze a promocja

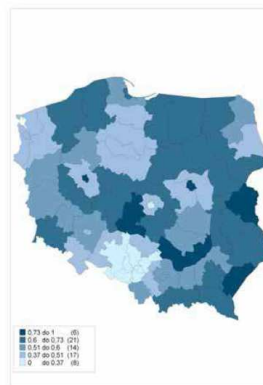
Nazwa gminy	Promocyjna funkcja obszarów i obiektów chronionych Czy w marketingu terytorialnym, budowaniu wizerunku gminy wykorzystujecie Państwo walory przyrodnicze?	Informacje dostępne na oficjalnej stronie gminy
Gminy z terenu Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie”		
Hańsk	Tak, walory przyrodnicze są wykorzystywane w celach promocyjnych gminy, <u>szczególne oferty turystycznej poprzez obszar Natura 2000</u>	Na stronie głównej odnośniki: opisane szlaki turystyczne, ścieżki rowerowe, ale brak jakichkolwiek ofert noclegów, czy informacji o agroturystyce
Stary Brus	Tak, walory przyrodnicze są wykorzystywane w celach promocyjnych	Na stronie głównej gminy jest odnośnik: Dziedzictwo, Kultura, Przyroda, Turystyka. Niestety brak jest jakichkolwiek informacji na temat miejsc noclegowych, agroturystyki
Urszulin	Na stronie widnieje znak: <u>Europejska gmina perła Polesia</u> . Jako jedyna z analizowanych gmin, <u>gmina Urszulin posiada koncepcję i strategię promocji marki, jako spójną ze strategią rozwoju</u> .	Na stronie głównej odnośnik: walory turystyczne, walory przyrodnicze, pełna lista kontaktowa 14 gospodarstw agroturystycznych
Włodawa	Tak, walory przyrodnicze są wykorzystywane w celach promocyjnych w szerokim zakresie. Hasło promujące pojawiające się na stronie urzędu: <u>Kraje piękne z natury</u> .	Najszerszej zaprezentowana informacja turystyczna, zarówno wszystkie miejsca ciekawe z punktu widzenia przyrodniczego i kulturowego, a także pełna i zróżnicowana oferta bazy noclegowej, kulinarnej itp.
Wyryki	Tak, walory przyrodnicze są wykorzystywane w celach promocyjnych.	Na stronie można odnaleźć wszelkie informacje o atrakcjach turystycznych, kalendarium, a także pełną ofertę noclegów. <u>Na uwagę zasługuje fakt, iż promowane są również Pakiety agroturystyczne</u> (pobyt w gospodarstwie agroturystycznym połączony z innymi atrakcjami np. Festiwal Trzech Kultur, Muzeum Granicy i Sąsiedztwa)
Gmina z terenu Puszy Knyszyńskiej		
Gródek	Tak, np. w publikacjach na stronie internetowej gminy. Na stronie znajduje się odnośnik do Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej, a także do Lokalnej grupy działania „Puszcza Knyszyńska”	Na stronie głównej gminy znajduje się odnośnik dotyczący uwarunkowań przyrodniczych i turystycznych (w tym opis szlaków, pełna oferta bazy noclegowej)

Ciągłość programowania i zarządzania strategicznego – przykład Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie”

- ▶ *Strategia rozwoju Euroregionu Bug, 1997*
- ▶ *Strategia zrównoważonego rozwoju Polesia Zachodniego 2004–2014, 2003*
- ▶ *Strategia powiatu włodawskiego na lata 2008–2015*
- Jako mocną stronę rozwojową powiatu wskazano: czyste środowisko i dobre warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego, różnorodność ekologiczną i zróżnicowanie krajobrazu kulturowego, dobrze rozwiniętą współpracę transgraniczną i występowanie obszarów chronionych.
- Docelowo będzie to obszar: spójny terytorialnie wykorzystujący przygraniczne położenie i nieprzeciętne walory przyrodnicze; a także zaspokajający potrzeby i aspiracje mieszkańców oraz atrakcyjny dla turystów, efektywnie zarządzany i otwarty na kontakty ponadregionalne i międzynarodowe.
- ▶ *Strategie rozwoju gmin* (wszystkie analizowane odnoszą się do Strategii zrównoważonego rozwoju Polesia Zachodniego i powiatu włodawskiego)

Kapitał społeczny

Rys. 3. Zróżnicowanie regionalne wskaźnika jakości kapitału społecznego

źródło: Identyfikacja i delimitacja obszarów problemowych i strategicznej interwencji w Polsce, Wnioski z Analiz, MRR, Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa 2009, s. 53.

Rys. 2. Liczba stowarzyszeń i fundacji w regionach na 10 tysięcy mieszkańców

źródło: Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020, Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie, projekt, Warszawa, wrzesień 2009, s. 165.

Jak kapitał społeczny postrzegają analizowane gminy?

- ▶ Wszystkie analizowane gminy **podkreślają znaczenie partycypacji w procesach rozwojowych, jako zjawiska korzystnego i pożądanego.** Równocześnie, zazwyczaj partycypacje, w ramach programowania lokalnego przeprowadzają w modelu biernym.
- ▶ W różnym stopniu analizowane gminy promują współpracę z organizacjami pozarządowymi i same organizacje np. Gmina Gródek – na stronie głównej urzędu umieszcza dane tych organizacji, a także odnośnik do LGD „Puszcza Knyszyńska” – projekt realizowany obecnie *Poznajmy siebie, promujmy siebie.*
- ▶ Jedna gmina – Hańsk, wskazała, że problemy rozwoju gospodarczego mogą wynikać ze zbyt słabego zaangażowania mieszkańców.
- ▶ Kapitał społeczny na terenie Rezerwatu Biosfery został doceniony i na arenie międzynarodowej: Sekretarz Programu „Człowiek i Środowisko” UNESCO

Jakie czynniki decydują o sukcesie rozwojowym gmin, w których występują obszary cenne przyrodniczo?

- ▶ Jakość, a przede wszystkim ciągłość procesu zarządzania strategicznego i ujęcie go jako procesu *uczenia się*.
- ▶ **Akceptacja społeczna dla przyjętych celów rozwojowych** osiągnięta dzięki subiektywnym czynnikom rozwojowym takim jak interakcje między podmiotami zaangażowanymi w rozwój lokalny (*pytanie, czy współczesny lider lokalny powinien być samotną wyspą?*)
- ▶ Wspomaganie rozwoju przedsiębiorczości i zmian struktury dochodów mieszkańców, przede wszystkim dzięki promocji i informacji.
- ▶ **Urozmaicenie oferty np. turystycznej** (jak możemy się różnić? – golf, Aero-turystyka, pakiety turystyczne, turystyka pielgrzymkowa, Festiwal Trzech Kultur, Święto skansenu w Holi). Potrzeba coraz bogatszej oferty w zakresie usług turystycznych np. wycieczki turystyczne dla obcokrajowców.

Jakie czynniki mogą stanowić barierę rozwoju?

- ▶ Niedostateczne środki finansowe na realizację prorozwojowych zadań inwestycyjnych, głównie infrastrukturalnych (*pytanie co będzie po 2014 roku?*)
- ▶ Ograniczenie wskaźnika poziomu zadłużenia gmin, co w konsekwencji powoduje trudności w zapewnieniu wkładu własnego na realizację przedsięwzięć z udziałem środków zewnętrznych, w tym z funduszy Unii Europejskiej.
- ▶ Procesy demograficzne, w tym starzenie się społeczeństwa.
- ▶ **Barierę zewnętrzną:** brak dostatecznej świadomości polskiego społeczeństwa o unikatowości naszych walorów przyrodniczych i kulturowych np. Polesia (*porównaj : zwierciadło ekologiczne Polaków i grupa proekologiczna*).

Jak gospodarować na obszarach cennych przyrodniczo ?

- ▶ Zgodnie z wymogami prawa.
- ▶ Mając na względzie długofalowy, zrównoważony rozwój, który prócz czynników ekonomicznych (*krótkookresowy zysk vs korzyści długofalowe – teoria gier dylemat wspólnego jeziora: wycena elementów środowiska*) **musi uwzględniać wysoką jakość życia**, czyli czynniki społeczne i środowiskowe (*problem na gruncie ekonomii jak mierzyć jakość życia?*)
- ▶ Spełniając cel polityki rozwoju obszarów wiejskich, która skupia się nie tylko na wspieraniu sektora żywnościowego i leśnego, poprawie warunków życia na obszarach wiejskich, ale także na możliwościach ograniczania negatywnego wpływu na stan środowiska naturalnego, zmiany klimatyczne **i wspieraniu działań na rzecz aktywności lokalnej i budowy kapitału społecznego.**

Podsumowanie ...

- ▶ W naukach ekonomicznych podkreśla się:
- ▶ Wiodącą rolę w rozwoju i przystosowaniu odgrywają tzw. **czynniki nowoczesne**, czyli **kapitał społeczny i ludzki**, stanowiące o atrakcyjności i konkurencyjności. R. Domański uważa, że **w XXI wieku to właśnie kapitał społeczny będzie decydował o poziomie rozwoju gospodarczego.**
- ▶ Tak więc dla rozwoju gospodarczego, szczególnie obszarów cennych przyrodniczo **najistotniejsze jest budowanie i wzmacnianie kapitału społecznego** (pytanie: *czy kapitał społeczny może stanowić czynnik antyrozwojowy?*)

Podsumowanie ...

- ▶ W dyskursie nad przyszłością obszarów cennych przyrodniczo podnoszony jest często argument potrzeby zastosowania **subwencji ekologicznych, rekompensat rozwojowych**. Wspieranie obszarów cennych przyrodniczo na pewno powinno mieć miejsce, **ale bardziej powinno mieć charakter wspierania aktywności lokalnej a nie rozdawnictwa** ze względu na położenie geograficzne.
- ▶ Do „przepracowania” na gruncie ekonomii pozostaje: **kompleksowa wycena obszarów cennych przyrodniczo i jak najszersza prezentacja jej wyników, wskazanie i ocena ewentualnych utraconych korzyści rozwojowych w skali lokalnej, ocena jakości życia w oparciu o wskaźniki syntetyczne**, kompleksowo uwzględniające także walory przyrodnicze (czyste powietrze, dostęp do terenów otwartych itp.) i społeczne (np. aktywność na rzecz rozwoju lokalnego).
- ▶ Ponadto wspieranie obszarów cennych przyrodniczo, to także dostrzeżenie ich unikatowości przez ogół społeczeństwa, korzystanie z bogatej oferty agroturystycznej, a to możliwe jest dzięki działaniom mającym na celu podniesienie świadomości ekologicznej Polaków.

Dziękuję za uwagę...

w prezentacji wykorzystano zdjęcia dostępne na stronie Poleskiego Parku Narodowego
www.poleskipn.pl

